

3 Esitutkinta ja rikosten selvittäminen

Esitutkintatoimien tilastoinnista

Tiedot selvitetystä rikoksista sisältyvät poliisitilastoon. Rikos merkitään tilastossa selvitettyksi, jos sen esitutkinta on päätetty ja tiedossa on syylliseksi epäilty. Selvitetty rikokset erotellaan tilastoissa kahteen ryhmään: syyttäjälle syyttämistä varten ilmoitetut ja syyttäjälle ilmoittamatta jätetyt rikokset. Seuraavassa selvitettyihin rikoksiin luetaan siten myös ilmoittamatta jätetyt rikokset.

Selvitysaste viittaa selvitettyjen ja ilmoitettujen rikosten suhteeseen. Kyse on siitä, kuinka suuren osan ilmoitetuista rikoksista poliisi on vuoden aikana selvittänyt. Koska rikosten ilmoittaminen ja niiden selvittäminen ei useinkaan osu samalle vuodelle, joudutaan päättämään selvitysasteen laskutavasta. Poliisitilastossa käytetään kahdella eri tavalla laskettuja selvitysprosenttilukuja: (a) Kaikki tietyn vuoden aikana selvitetty rikokset suhteutettuna saman vuoden aikana ilmoitettuihin rikoksiin, jolloin selvitettyjen lukuun sisältyy siis myös kyseistä vuotta aikaisemmin ilmoitettuja rikoksia. (b) Tietynä vuotena ilmoitetut ja samana vuonna selvitetty rikokset prosentteina kaikista vuoden aikana ilmoitetuista rikoksista. Seuraavassa noudatetaan ensimmäistä laskutapaa.

Koska selvitysaste viittaa ilmoitettujen ja selvitettyjen rikosten suhteeseen, eivät poliisilta *kokonaan piiloon* jäävät rikokset vaikuta ilmoitettuihin selvitysprosentteihin. Piilorikollisuuden huomioon ottaminen alentaisi selvitysastetta. Sama seikka vaikuttaa myös selvitysasteen muutoksista tehtäviin päätelmiin. Ilmoitusaltiuden kasvu voi laskea tilastoitua selvitysprosenttia, vaikka poliisi selvittäisi saman määrän rikoksia suhteessa kaikkiin (ilmoitettuihin ja ilmoittamattomiin) rikoksiin. Myöskään rikosentekijän kiinnijäämisriskiä (taikka riskin muutosta) ei voi suoraan päätellä tilastoidusta selvitysasteesta, koska siihenkin vaikuttaa poliisin tietoon tulemattomien tekojen määrä. Ainoastaan niissä tilanteissa, joissa mukana on myös arvio piiloon jäävästä rikollisuudesta, voi puhua ”todellisesta” selvitysasteesta, joka kertoo sen, kuinka suuri osuus kaikista rikoksista tulee selvitettyiksi.

Huomattakoon myös, ettei selvitysaste yksin ole erityisen hyvä poliisitoiminnan tehokkuuden mittari. Usein selvitysprosentin määrää rikosten tietoon-tulon tapa: jotkut rikokset tulevat tietoon vasta selvitettyinä. Rikosten välisen vertailun sijasta onkin viisasta tyytyä vain trendien muutoksiin, ja tällöinkin on otettava huomioon mahdollisen ilmoitusaltiuden muutoksen merkitys.

Selvitysaste ja rikoslaji

Selvitysprosentti vaihtelee suuresti eri rikoksissa. Henkirikosten selvitysaste on korkea. Vuonna 2006 poliisi selvitti 96 henkirikosta. Samana vuonna tietoon tuli 111 henkirikosta, joten selvitysaste oli 87 prosenttia (98 % vuonna 2005). Suuri osa henkirikoksista selvitetään myös tietoon tulovuotta seuranneina vuosina. Tilastoitu selvitysprosentti on korkea myös rikoksissa, jotka tulevat ilmi poliisin oman valvonnan kautta (esimerkiksi liikenne rikoksissa), mutta näissä rikoksissa piilorikollisuuden osuus on yleensä suuri. Selvitysprosentti on korkea myös tekijän ja uhrin vuorovaikutusrikoksissa (esimerkiksi väkivaltarikoksissa), joissa uhri ei yleensä saata olla tekijää havaitsematta eikä usein tunnistamattakaan. Varkaus- ja vahingontekorikoksissa selvitysprosentti on sen sijaan alhainen. Näissä rikoksissa onkin tavallista, että omaisuuden katoaminen tai vahingoittuminen kyllä havaitaan, mutta tekijöistä ei ole tietoa. Rikos tulee ilmi, mutta poliisi joutuu aidosti selvittämään teon ja paljastamaan tekijän. Poikkeuksena ovat näpistykset, joiden tilastoitu selvitysprosentti on korkea, joskin laskemaan päin. Tämä johtuu siitä, että moni tyypillinen näpistys, kuten myymälänäpistys, tulee yksittäisenä rikoksena ilmi yleensä vain silloin, kun tekijä jää samalla kiinni; muulloin on mahdoton sanoa, miten monta varkautta jonkin tavaramäärän hävikkiin mahdollisesti liittyy. Myymälänäpistysten todelliseen kokonaismäärään suhteutettu selvitysprosentti olisi epäilemättä varsin alhainen. Näpistysten ”keinotekoisena” korkea tilastoitu selvitysprosentti heijastuu myös varkausrikosten kokonaislukuun: jos näpistykset lasketaan mukaan, vuoden 2005 varkausrikosten selvitysaste oli 35 prosenttia (35 % vuonna 2005), mutta jos ne jätetään pois, selvitysaste laskee noin puoleen (18 % vuonna 2006; 19 % vuonna 2005).

Taulukosta 47 ilmenee vuosina 1997–2006 selvitettyjen rikosten prosenttinen suhde kaikkiin samana vuonna poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin eräissä rikoslajeissa.

Selvitysprosentti on pysynyt samalla tasolla useimmissa rikostyypeissä. Pahoinpitelyrikoksissa selvitysprosentti on ollut 75–80. Poliisille ilmoitetuista raiskausrikoksista selvitettiin 55–70 prosenttia, ryöstöistä 40–50 prosenttia ja varkaus- ja vahingontekorikoksista 25–35 prosenttia. Kavallus- ja petosrikosten korkea selvitysprosentti (60–90 %) on yhteydessä ilmitulotapaan.

Taulukko 47 Rikosten selvitysprosentteja vuosina 1997–2006 (kunakin vuonna selvitetty sataa samana vuonna ilmoitettua rikosta kohti)

Rikosnimike	1997	1999	2001	2003	2004	2005	2006
Pahoinpitelyrikokset	76	79	79	78	82	80	80
Raiskausrikokset	57	61	61	64	69	60	62
Ryöstörikokset	40	40	44	46	44	48	46
Kavallusrikokset	65	65	64	59	62	59	57
Petosrikokset	97	84	86	89	84	85	79
Varkausrikokset (pl. moottoriajoneuvovarkaudet)	30	29	31	33	34	35	35
Luvaton käyttö	17	17	21	24	20	20	22
Vahingonteko	29	26	27	25	25	28	26

Luvut laskettu Tilastokeskuksen tiedoista.

Rikosten selvitysaste on Suomessa ollut perinteisesti korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa. Ero on kuitenkin kaventunut, ja esimerkiksi Tanskan ja Suomen selvitysaste on useiden rikosten kohdalla hyvin samaa tasoa. Ruotsiin verrattuna Suomen selvitysluvut ovat kuitenkin edelleen korkeita (ks. lähemmin Rikollisuustilanne 1997, 158). Näyttää lisäksi siltä, että 2000-luvulla keskeisten pahoinpitely- ja varkausrikosten selvitysaste olisi jonkin verran nousut.

Ilmoittamatta jättäminen ja esitutkinnan rajoittaminen

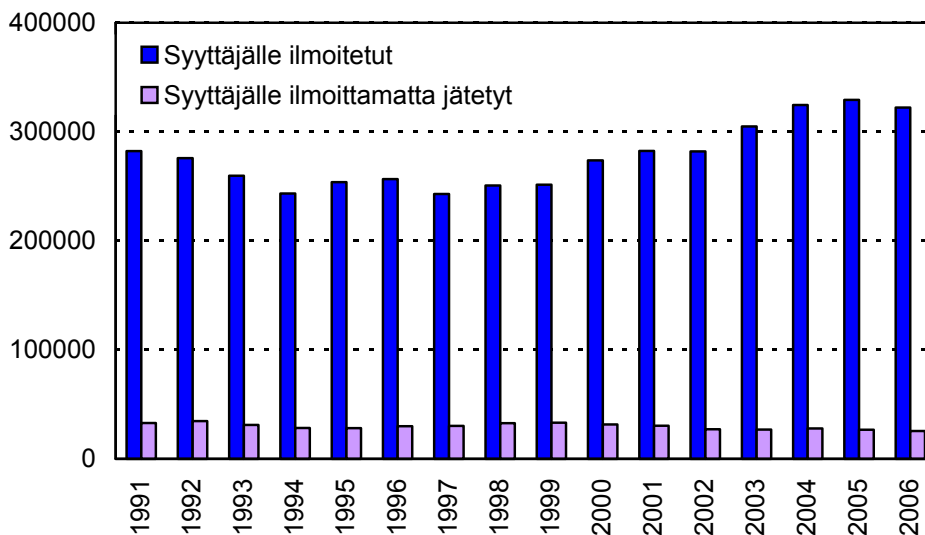
Poliisille ilmoitetut rikokset tulee tutkia (ns. esitutkintapakko). Rikokset selvitetään poliisin esitutkinnassa. Esitutkinta on aloitettava, milloin poliisi (tai muu esitutkintaviranomainen) katsoo sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin (esimerkiksi oman havaintonsa nojalla) olevan syytä epäillä rikoksen tapahtuneen (ETL 2 §). Jos tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty tai ettei ketään voida asettaa syytteeseen, asia jää sillensä. Muussa tapauksessa asia on saatettava syyttäjän syyteharkintaan. Tästä on kaksi poikkeusta: ilmoittamatta jättäminen sekä esitutkinnan rajoittaminen.

Ilmoittamatta jättäminen. Poliisille on lain mukaan oikeus jättää ilmoitus tekemättä tai luopua enemmistä toimenpiteistä sellaisen rikkomuksen johdosta, jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä ja josta on odotettavissa enintään sakkorangaistus. Edellytyksenä on lisäksi, ettei asianomistajalla ole vaatimuksia (ETL 2 § 2 mom. 1995/498, 1.1.2004 alkaen ETL 4 § 645/2003). Laissa on myös erityisiä rikoskohtaisia ilmoittamatta jättämistä

koskevia säännöksiä. Näistä tärkein koskee liikenne rikkeitä. TLL 104 §:n mukaan jos liikenne rikkomus (TLL 103 §) on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen, voidaan siitä jättää syyte ajamatta ja rangaistus tuomitsematta (546/1999). Toinen merkittävä ryhmä koskee verorikoksia [ks. esim. RL 29:4 (769/1990) ja ennakkoperintälain (1118/1996) 55 §].

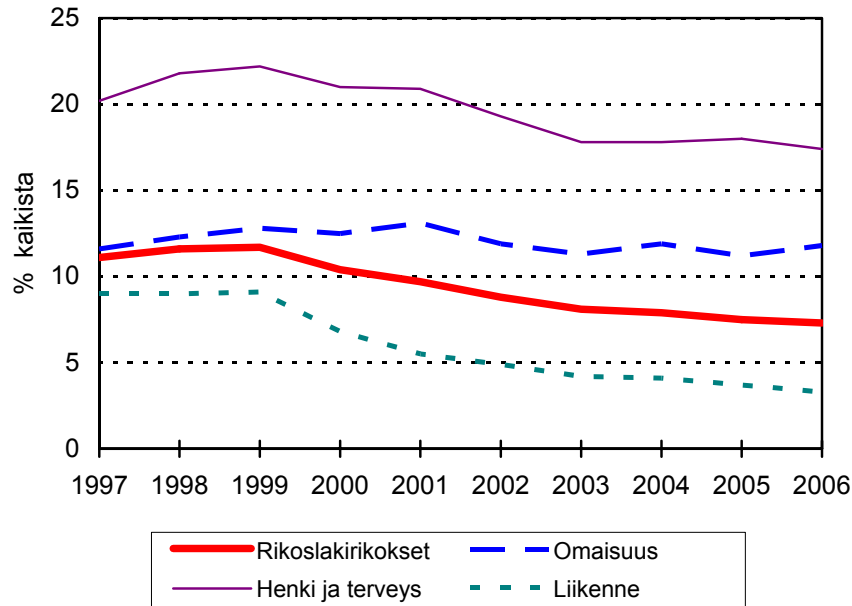
Poliisi voi ilmoittamatta jättämisen tilanteissa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen huomautuksen. Tämä koskee sekä esitutkintalain että tieliikennelain tarkoittamia tilanteita. Huomautus on suullinen varoitus, jota ei erikseen kirjata minnekään.

Tietoja käytännöstä. Ilmoittamatta jättämiskäytännön tilastollinen seuranta on käytännön syistä hankalaa. Kaikista kenttätoiminnan aikana tehdyistä havainnoista ei pidetä kirjaa, eikä tämä olisi järkevääkään. Poliisin työajan seurannassa kerättyjen tietojen perusteella on ilmeistä, että erilaisia ilmoittamattajättämispäätöksiä tehdään vuosittain useita satoja tuhansia (vuonna 1993 luku oli runsaat 600 000). Lähinnä kyse on liikenne rikkomuksista sekä erilaisista järjestysrikkomuksista. Varsinaisia kirjallisia ilmoittamattajättämispäätöksiä kirjataan huomattavasti vähemmän. Vuonna 2006 poliisi jätti syyttäjälle ilmoittamatta kaikkiaan 33 362 rikosta (34 090 vuonna 2005). Syytteeseen ilmoitettiin samana vuonna kaikkiaan 551 098 (568 562 vuonna 2005) rikosta (joista rikoslakirikoksia 322 161). Tiedot rikoslakirikosten ilmoittamisesta ja ilmoittamatta jättämisestä vuosina 1991–2006 ilmenee kuviosta 110.

Kuvio 110 Rikoslakirikosten ilmoittaminen ja ilmoittamatta jättäminen vuosina 1991–2006

Sekä syyttäjälle ilmoitettujen että ilmoittamatta jätettyjen rikosten määrä on pysynyt vuosina 1991–2000 varsin vakaana. Liikenne-rikosten sisällyttäminen rikoslakirikoksiin vuonna 2000 näkyy ennen kaikkea syyttäjälle ilmoitettujen rikoslakirikosten kasvuna. Kuvioista 111 ilmenee ilmoittamatta jätettyjen rikosten osuus vuosina 1997–2006 eräissä rikosryhmissä (osuus on laskettu samana vuonna ilmoitettujen ja ilmoittamatta jätettyjen rikosten summasta).

Kuvio 111 Ilmoittamatta jätettyjen rikosten osuus vuosina 1997–2006 eräissä rikosryhmissä

Kaikkien rikoslakirikosten ilmoittamatta jättämisosuus on pysynyt 10 prosentin vaiheilla. Liikenne-rikosten ilmoittamatta jättämisen osuus laski vuonna 2000 selvästi. Muutos lienee yhteydessä rikesakon käyttöalan laajenemiseen (ts. osa aiemmin ilmoittamatta jätetyistä tapauksista johtaa nyt rikesakkoon). Käytännössä ilmoittamatta jättäminen on liikenne-rikoksissa kuitenkin huomattavasti kuviossa esitettyä laajempaa. Pienimmät rikkeet hoidetaan paikan päällä pelkällä huomautuksella ilman, että tapahtunutta kirjataan tietoon tullee rikokseksi.

Toinen kuvioista näkyvä muutos koskee henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, eli käytännössä pahoinpitelyjä. Näiden ilmoittamatta jättämisosuus kasvoi vuosina 1996–1998 viisi %-yksikköä. Taustalla on vuonna 1995 toteutettu pahoinpitelyrikosten uudistus, jolla yksityisellä alueella tehty pahoinpitely määriteltiin virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Seurauksena oli rikosilmoitusten määrän jyrkkä kasvu (ks. edellä jakso II.A.3.2). Samalla kasvoi myös ilmoittamatta jätettyjen tapausten määrä. Muutos koskee ennen kaikkea

lieviksi pahoinpitelyiksi kirjattuja tapauksia (ks. muutoksen vaikutuksista lähemmin Sirén & Tuominen 2003).

Esitutkinnan rajoittaminen. Ilmoittamatta jättäminen koskee tilanteita, joissa rikos ja tekijä on selvitetty. Tarpeettoman työn välttämiseksi esitutkintalakiin otettiin vuonna 1997 uutena toimenpiteenä esitutkinnan rajoittaminen (ETL 4.3 §, 645/2003). Muutoksen tarkoituksena on säästää tutkintavoimavaroja sellaisissa jutuissa, joissa kuitenkin tehtäisiin myöhemmin syyttämättäjättämispäätös ns. seuraamusperusteella. Säännöksen mukaan ”syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.” Esitutkinnan rajoittaminen ei edellytä, että rikos ja sen tekijä on selvitetty. Esitutkinnan rajoittamispäätös ei ole syyksi lukeva ratkaisu eikä siinä oteta kantaa epäillyn syyllisyyteen.

Esitutkinnan rajoittamista koskevia tapauksia tilastoitiin Valtakunnansyyttäjän virastosta saadun tiedon mukaan 3 080 tapausta vuonna 2006 (2 039 tapausta vuonna 2005).